

Полятикіна Л. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Сумського національного аграрного університету*

Poliatykina Larysa

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Accounting and Taxing
Sumy National Agrarian University*

ДІАГНОСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Анотація. У статті пропонується розглянути особливості створення, функціонування та розвитку підприємств малого бізнесу, детально висвітлено основні проблеми та їхні особливості в Україні. Відзначено дослідження теоретичних і методологічних положень роботи на розробках провідних вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Додатково активізує тему дослідження робота, яка проводиться щодо залучення суб'єктів малого підприємництва до участі у виконанні державних регіональних замовлень. Рекомендовано провести оцінку зіставлення загальних тенденцій по Україні та в регіональному аспекті з метою виявлення факторів, що вплинули на структурні зміни в секторі малого підприємництва в розрізі видів економічної діяльності. Приділено увагу питанням активізації позитивних зрушень у розвитку малого підприємництва в регіонах, де залишаються ключові проблеми, що стримують розвиток підприємництва.

Ключові слова: малий бізнес, регіональний розвиток, підприємство, інфраструктура, державна підтримка, диспропорція, конкуренція.

Вступ та постановка проблеми. Сучасне підприємство потребує позитивної державної підтримки. Допомога малому бізнесу повинна надаватися не тільки державними органами влади. Значну роль у цьому відіграють громадські організації самих підприємців (союзи, асоціації, агентства). З цієї метою доцільно визначити тверду єдину державну і недержавну політику стосовно розвитку малого бізнесу. Правильно було б використовувати існуючий накопичений досвід розвинених країн світу.

Піднесення малого бізнесу є одним із пріоритетних завдань державної регіональної політики України. Галузь малого бізнесу являє собою великий сектор розвитку економіки держави, регіону. За теперішніх угод розвитку національної економіки важливої актуальності набуває формування державної та місцевої регуляторної політики у забезпеченні вдалої діяльності галузі малого бізнесу.

На нашу думку, перш ніж розв'язувати проблему про шанси нормалізації, вдосконалення і регулювання функції підприємств малого бізнесу в Україні, варто визначити і розглянути основні складники створення малого підприємства, насамперед виробничої спрямованості, і виділити ті, перебіг яких у вирішальному підсумку могла би стати підніжжям стимулювання інвестиційних процесів в Україні. Все це повинно абсорбуватися в напрямі покращення та розвитку економіки України.

Промисловці беруть на себе відповідальність та ризики ведення підприємницької діяльності та створюють матеріальні і нематеріальні блага, що є підставою благополуччя країни, породжують значну частку податкових надходжень бюджетів усіх рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обґрунтування та тенденцій розвитку підприємств малого бізнесу розглядають у роботах як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Питання розвитку теоретичних засад і методичних підходів до вирішення визначених проблем досліджували вчені-економісти.

Вивченню науково-теоретичних підходів до розкриття сутності поняття підприємництва та малого бізнесу приді-

лили свою увагу та наукові твори вітчизняні та зарубіжні науковці. Так, теоретико-методологічні основи підприємництва, зокрема й малого, досліджували П.М. Макаренко, Т. Говорущко, Л. Єзгор, О. Долгальова, М. Мельник, Г. Рачинська, І. Руда та інші. Проте вони здійснені в основному для рівня окремих підприємств або окремих видів продукції. Питання розвитку підприємств малого бізнесу на галузевому рівні є не досить розглянутими та вимагають нового дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – діагностувати сьогодишнє становище та сформулювати пріоритетні напрями розвитку підприємств малого бізнесу в Україні; розглянути недоліки та виявити основні тенденції функціонування підприємств малого бізнесу.

Результати дослідження. Для теперішнього господарства характерна складна комбінація всяких за діапазонами підприємств: великих, із тенденцією до монопольних конструкцій, і нечисленних, що складаються під дією багатьох факторів. З одного боку, витривалою тенденцією науково-технічного прогресу є концентрація виробництва. Саме величезні фірми володіють більшими матеріальними, фінансовими та трудовими ресурсами, кваліфікованими штатами. Вони спроможні проводити великомасштабні науково-технічні розроблення, які й формулюють технологічний прогрес. З іншого боку, час від часу виявляється небачене збільшення виробництва малого і середнього бізнесу, передусім у сферах, де поки не треба великого капіталу, великих обсягів устаткування і кооперації безлічі працівників.

Всесвітній досвід і практика господарювання характеризують, що фундаментальною рисою ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх якнайкраще співвідношення. Найбільш динамічним структурним елементом народного господарства є мале підприємництво.

Згідно з останнім формулюванням Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (із змінами N 2545-VIII (2545-19) від 18.09.2018 р.) [1, с. 13]

**Порівняльна характеристика суб'єктів господарювання за розмірами відповідно до Закону України
«Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» з 2018 р.**

Показник	Балансова вартість активів	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Середня кількість працівників
Мікропідприємствами	до 350 тисяч євро	до 700 тисяч євро	до 10 осіб
Малі підприємства	до 4 мільйонів євро	до 8 мільйонів євро	до 50 осіб
Середні підприємства	до 20 мільйонів євро	до 40 мільйонів євро	до 250 осіб
Великі підприємства	понад 20 мільйонів євро	понад 40 мільйонів євро	понад 250 осіб

визначення мікропідприємства, малого, середнього та великого підприємства ґрунтується на показниках балансової вартості активів, чистого доходу від реалізації товарів (робіт, послуг) та чисельності працівників (табл. 1).

Таким чином, з огляду на наявні підходи до визначення сутності малого підприємства, можна визначити основні критерії малих підприємств в Україні: гнучкість, оперативність, незначний масштаб функціонування та відособленість від інших підприємств, що визначає їхню самостійність та самоокупність. Саме малим підприємствам притаманна здатність до саморегулювання, самовідтворення та самостійного функціонування в межах визначеної ринкової ніші.

Наголосимо також на проблемі створення макетів пріоритетності, що має глобальну природу. У процесі діяльності упорядників програм і користувачів інформаційних матеріалів в усьому світі постають питання уніфікації, стандартизації та перерозподілу. Формування розгалуженої інфраструктури допомоги малого та середнього бізнесу є принципово вагомим чинником для розвитку підприємницької практики в Україні, результативна функція якої сприяє підвищенню інвестиційної принади регіонів, залученню вітчизняних та закордонних вкладень, використанню передових технологій тощо.

Підприємства малого бізнесу в умовах сучасного етапу науково-технічного прогресу виступають, з одного боку, як експериментатори для великих фірм, а з іншого – як фірми, що обслуговують нові товари, створені гігантськими виробництвами. Світова практика і досвід господарювання показують, що головним атрибутом ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх найкраще співвідношення. Найбільш динамічним елементом структури народного господарства, що безперервно змінюється, є мале підприємництво.

Необхідно зазначити, що визначальною передумовою становлення та розвитку малого та середнього бізнесу є розвинена фінансова інфраструктура цього сектору економіки. Процес формування та розвитку фінансової інфраструктури не тільки стимулює формування суб'єктів малого підприємництва, але й значною мірою сприяє їх ефективному функціонуванню [2, с. 137].

З метою виявлення факторів, що вплинули на структурні зміни в секторі малого підприємництва в розрізі видів економічної діяльності за досліджуваній період часу, варто провести оцінку зіставлення загальних тенденцій по Україні та в регіональному аспекті. В Україні налічується 338,3 тис. підприємств, із них лише 399 (0,1%) є великими, 14,9 тис. (4,4%) – середні, 322,9 тис. (95,5%) підприємств є малими (з яких 82,2% взагалі мікропідприємства) [3, с. 3].

Така структура підприємств за розмірами свідчить про високу мобільність, раціональну форму управління суб'єкта малого бізнесу, «гнучкість» мікробізнесу до диверсифікації видів діяльності в кризових умовах. Практично в усіх галузях господарства України не спостері-

гається різкого коливання питомої ваги сектору малих підприємств, а, навпаки, спостерігається уповільнення темпів росту малого бізнесу та його масштабів.

Розглядаючи регіональні особливості функціонування та розвитку малого бізнесу, необхідно зазначити, що вони мають певну індивідуальність. Набуті особисті навички, позитивні наслідки розвитку малого підприємництва в державах, які здійснили стадію реформування економічних систем, підтверджують, що це є єдиним засобом усунення диспропорцій на товарних ринках, виготовлення додаткових робочих місць і зменшення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку суперництва, стрімкого насичення ринку товарами та послугами [4, с. 128].

Теперішнє становище виробничої практики дає перспективу передбачати у розвитку виробництва малого бізнесу єдиний шлях його майбутнього далекосяжного розвитку. Ініціативна динаміка економічних та політичних перемін, що мають місце в українському суспільстві вимагають активної та адекватної реакції. Зусилля мають бути направлені на мінімізацію тінювих дій на економіку та вигідності від поглиблення економічної інтеграції [5, с. 45].

Виробнича діяльність являє собою складний і різноманітний механізм, основним завданням якого є виробництво продукції. На її обсяг впливає забезпеченість товаровиробників технікою й устаткуванням. Відсутність власних джерел фінансування відновлення основного капіталу, недоступні послуги банківських структур та інші умови вимагають вишукування нетрадиційних для підприємств малого бізнесу механізмів відновлення виробничого потенціалу. Зауважимо, що важливим аспектом впливу підприємств малого бізнесу на регіональний розвиток є вирішення проблеми рівномірного розподілу підприємницьких структур, пов'язаних із задоволенням платоспроможного попиту населення.

Сумська область займає незначну питому вагу в розрізі регіонів України за кількістю суб'єктів малого підприємництва. За 2012–2017 рр. частка області в загальній кількості малих підприємств України в дорівнювала 1,6%. Незважаючи на деякі позитивні зрушення в розвитку малого підприємництва, нині залишаються ключові проблеми, що стримують розвиток підприємництва Сумщини. Основні економічні показники наведено в таблиці 2.

Дані таблиці 2 дають змогу зробити висновки, що за досліджуваній період часу кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення збільшилася з 44 одиниць до 48 одиниць (у 2017 р.). Кількість зайнятих працівників скоротилася на 14,32% (5319 осіб). Обсяг реалізованої продукції має тенденцію до збільшення (в 2017 році дорівнює 21101,2 млн грн порівняно з 8042,4 млн грн у 2012 р.). Фінансовий результат до оподаткування протягом останніх років не носив стабільного характеру та мав постійні коливання у своєму значенні. Найгірші результати фінансової діяльності малих підприємств зафіксовані у 2013 році (фінансовий результат – 120,6 млн грн), прибуток до оподаткування – 539,8 млн грн, рентабель-

Основні показники розвитку малих підприємств Сумської області за період 2012–2017 рр.

Показник	РОКИ					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од	44	48	49	49	45	48
Кількість зайнятих працівників, осіб	37142	35433	33244	31156	30856	31823
% до загальної кількості зайнятих працівників	28,0	28,2	28,1	27,8	27,8	28,4
Кількість найманих працівників, осіб	35543	33582	31301	29331	29420	30146
% до загальної кількості найманих працівників	27,2	27,2	27,0	26,6	26,9	27,3
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн	8042	7614	8844	13986	16657	21101
% до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг)	21,9	22,0	22,0	23,2	23,7	24,3
Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, млн грн	333,9	-120,6	409,5	2211,4	2088,0	1264,7
Прибуток до оподаткування, млн грн	626,2	539,8	1236,8	2915,2	2439,9	2356,7
% до загальної кількості підприємств, що отримали прибуток	64,1	64,3	67,1	73,7	73,9	72,3
Збиток до оподаткування, млн грн	292,3	660,4	827,3	703,8	351,9	1092,0
% до загальної кількості підприємств, що отримали збиток	35,9	35,7	32,9	26,3	26,1	27,7
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	10,3	6,5	19,4	35,0	25,7	18,1

ність операційної діяльності -6,5%). Відсоток малих підприємств за досліджуваний період має тенденцію до зменшення, однак досі залишається досить високим: у 2017 році 27,7% малих підприємств одержали збиток.

У територіальному розрізі спостерігається значна диференціація показника кількості підприємств. Цілком закономірним є його значне переважання в обласному центрі (2931 підприємство). Висока концентрація підприємств відмічається у м. Конотоп (306), Шостка (304), Ромни (227), та Сумському (266), Буринському (136) районах. У Середино-Будському та Охтирському районах цей показник найменший (43 та 53 підприємство). Така відмінність показників пояснюється різницею економічних баз зазначених районів та міст області. У межах реалізації регіональних та місцевих програм розвитку малого підприємництва повинна проводитися робота щодо інформаційного забезпечення суб'єктів малого підприємництва актуальною та своєчасною інформацією. Проблемою функціонування та розвитку суб'єктів малого бізнесу є проблема пошуку та отримання фінансових ресурсів, необхідних для фінансування процесу господарювання. Розглядаючи фінансову інфраструктуру підтримки малого бізнесу необхідно зазначити, що вона складається з: фінансових установ, гарантійних фондів, кредитних та венчурних спілок, страхових компаній, міжнародних фондів та програм. [6, с. 132]. Проте за безліччю фінансових інститутів сприяння розвитку малого бізнесу як в Україні, так і в регіоні ще не створено єдиного механізму їх регулювання, дієвої системи законодавства державної підтримки підприємництва, а саме його фінансово-кре-

дитного, ресурсного та інформаційного забезпечення. Функціонування і розвиток малого бізнесу не може відбуватися без будь-якого зовнішнього впливу, оскільки воно тісно пов'язане із зовнішнім середовищем. [7, с. 32].

На нашу думку, для розвитку регіональних ринків інвестицій необхідне формування регіональних фінансово-промислових груп, щоб забезпечити створення стійкої регіональної фінансової структури, здатної рівноправно взаємодіяти з аналогічними структурами інших регіонів України і бути конкурентоспроможними на рівні міжнародних фінансово-інвестиційних утворень.

Висновки. Проведений аналіз дає можливість трансформувати подальші висновки з питань сьогоdnішнього стану та можливостей розвитку виробництва малого бізнесу. Ми вважаємо, що причинами промахів і руйнування малого бізнесу є необізнаність, незнання, менеджерська недосвідченість, незбалансований досвід у комерції, фінансах, поставках, підприємстві, управлінні в одноосібних підприємствах власності і компаніях, невміння організувати і підтримувати робочі зв'язки та контактування. Підприємницька функція на ділі створила економіку цивілізованих країн. Саме підприємництво, майстерно й ефективно організовуючи роботу людей, ресурси, забезпечує сучасний ступінь життя розвинених країн.

Таким чином, у науковому дослідженні наголошено на впровадженні комплексного підходу щодо формування фінансової інфраструктури сприяння розвитку малого бізнесу та створення різноманітних державних програм підтримки банківських установ, які розвивають малий бізнес.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 12.11.2019).
2. Полятикіна Л.І. Методологічне та обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку підприємств малого бізнесу : монографія. Суми : ПП Винниченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б., 2016. 380 с.
3. Державна служба статистики. *Офіційний веб-сайт*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2019).

4. Михайлов М.Г., Полятикіна Л.І., Славкова О.П. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу. Київ : Центр уч. л., 2008. 320 с.
5. Полятикіна Л.І., Кадацька А.М. Стан та перспективи розвитку фермерських господарств в Україні. *Інноваційна економіка: Науково-виробничий журнал*. 2016. № 2. С. 45–48.
6. Солованюк С.М. Розвиток малого бізнесу України в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. Вип. 2. Ч. 2. С. 130–133.
7. Poliatykina L. Rationale and trends of development of small business enterprises in Ukraine. *Economic and law paradigm of modern society*. 2018. Vol. 39 № 36. P. 31–39.

References:

1. Pro bukhhal'ters'kyy oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini [Accounting and Financial Reporting in Ukraine]. *Zakon Ukrainy vid 16 lyupnia 1999 r. № 996-XIV* (official website). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (accessed: 12 November 2019).
2. Poliatykina L.I. (2016). *Metodolohichne ta oblikovo-analitychne zabezpechennya staloho rozvytku pidpryyemstv maloho biznesu* [Methodological and scientific-analytical support sustainable development of small businesses]. Sumy: LLC Vinnichenko M.D., Litovchenko Ye.B. (in Ukrainian).
3. Derzhavna sluzhba statystyky [The State Statistics Service]. *Official Website*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 20 November 2019).
4. Mikhailov M.G., Poliatykina L.I., Slavkova O.P. (2008). *Orhanizatsiya bukhhal'ters'koho obliku na pidpryyemstvakh maloho biznesu* [Organization of accounting at small business enterprises]. Kyiv: Center of ed. literature. (in Ukrainian)
5. Poliatykina L.I., Kadatska A.M. (2016). Stan ta perspektyvy rozvytku fermers'kykh hospodarstv v Ukraini [Status and prospects of development of farms in Ukraine]. *Scientific and Production Journal "INNOVATIVE ECONOMY"*, vol. 2, pp. 45–48.
6. Solovanyuk S.M. (2017). Rozvytok maloho biznesu v Ukraini v suchasnykh umovakh [Development of small business in Ukraine at modern conditions]. *International scientific journal "Internauka"*, vol. 2, no. 2, pp. 130–133.
7. Poliatykina L. (2018). Rationale and trends of development of small business enterprises in Ukraine. *Economic and law paradigm of modern society*. Vol. 39, № 36, pp. 31–39.

ДИАГНОСТИКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА

Аннотация. В статье предлагается рассмотреть особенности создания, функционирования и развития предприятий малого бизнеса, подробно освещены основные проблемы и их особенности в Украине. Отмечено исследование теоретических и методологических положений работы на разработках ведущих отечественных и зарубежных ученых-экономистов. Дополнительно активизирует тему исследования работа, которая проводится по привлечению субъектов малого предпринимательства к участию в выполнении государственных региональных заказов. Рекомендуется провести оценку сопоставления общих тенденций по Украине и в региональном аспекте с целью выявления факторов, повлиявших на структурные изменения в секторе малого бизнеса, в разрезе видов экономической деятельности. Уделено внимание вопросам активизации положительных сдвигов в развитии малого предпринимательства в регионах, где остаются ключевые проблемы, сдерживающие развитие предпринимательства.

Ключевые слова: малый бизнес, региональное развитие, предприятие, инфраструктура, государственная поддержка, диспропорция, конкуренция.

DIAGNOSIS OF THE CURRENT STATE AND PRIORITY DIRECTIONS OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT

Summary. The article proposes to consider the peculiarities of creation, operation and development of small business enterprises. As a result of the research the current state is diagnosed and priority directions of development of small business enterprises in Ukraine are determined. Weaknesses and main trends of activity of small business enterprises are analyzed. The article also noted that the study of theoretical and methodological provisions of the work are based on general scientific principles of complex research; the basics of economic theory; the works of leading domestic and foreign scientists-economists on regional development. In order to identify the factors that influenced the structural changes in the small business sector in terms of economic activities over the studied period, it is recommended to evaluate the comparison of the general trends in Ukraine and in the regional aspect. Even despite to some positive shifts in small business development, there are still the main problems of holding back entrepreneurship in Sumy region and Ukraine. In the process of research we have considered the functioning and development of small business. It is worth noting that it cannot occur without external influence, because it is closely related to the external environment. A crucial factor for the development of entrepreneurship in Ukraine is the formation of an extensive infrastructure to support the development of small businesses. Effective activity of this infrastructure contributes to increasing the investment attractiveness of the regions, attracting domestic and foreign investments, and use advanced technologies. Attention is paid to the issues of intensification of investment activity in substantiation of the basic tendencies of development of small enterprises. In this regard, it is recommended to analyze the factors of investment attractiveness of the regions, to propose measures to attract financial resources to make real investments at the regional level, which will facilitate the development and development of small business enterprises. In addition, the work on attracting small business entities to participate in the execution of state regional orders is further enhanced by the research topic. It is recommended to evaluate the comparison of the general trends in Ukraine and in the regional aspect in order to identify the factors that influenced the structural changes in the small business sector in terms of economic activities. Activation of positive developments in the development of small business in regions where are problems that hinder the development of entrepreneurship is addressed on the full extent of this article.

Key words: small business, regional development, enterprise, infrastructure, government support, disproportion, competition.